

JUNG'UN ARKETİP KAVRAMI

Uzm. Psk. Elif Ersoy

Jung'un psikoloji dünyasına kazandırdığı “arketip” terimi, psikoloji literatüründe, algılamamızı örgütleyen, bilinç içeriklerini düzenleyen, değiştiren ve geliştiren yapılar olarak tanımlanmaktadır (1). Jung, kolektif bilinçdışından süzülüp biçimlenen mitolojik temalara arketip adını vermeden önce “başlangıçtan beri varolan imgeler” ve “kolektif bilincin hakimleri” isimlerini kullanıyordu. Daha sonra, St. Augustinus'un “ideae principales”ı tanımlayışından esinlenerek, “Arketipler” adını kullanmayı tercih etmiştir. Jung'un arketipleri tanımlamak için esinlendiği, St. Augustinus'un “ideae principales” tanımı şudur: “Esas düşünceler, belli bazı biçimlerdir, ya da şeylerin sabit ve değişmez nedenleridir. Bunlar oluşturulmazlar, sonsuza dek aynı şekilde devam ederler ve ilahi anlayış içinde kapsamaktadırlar. Ve kendileri yok olmamalarına rağmen, var olabilen ve yok olabilen her şey bunların biçimlerine göre oluşur. Fakat deniyor ki ruh bunları göremez” (3). Buna göre “arketip”in, Platon'un “idea”sıyla eşanlamli bir kavram olduğu da ifade edilmektedir (2).

Psişeyi, bilinç ve bilinçdışı olarak iki kısımda ele alan Jung, bilinçdışını da kişisel bilinçdışı ve kolektif bilinçdışı olarak iki bölüme ayırır ve arketipleri kolektif bilinçdışının çekirdek yapıları olarak tanımlar. Kişisel bilinçdışı, bize rahatsızlık veren, huzursuzluk yarattığı için bastırdığımız, bilinçsizce algıladığımız, düşündüğümüz her türlü şeyin depolandığı yapı olarak tanımlanmıştır ve kaynağının kişisel deneyimlerimiz olduğu öne sürülmüştür. Kolektif bilinçdışı ise, kalıtsal olarak her insanın doğuştan getirdiği, içeriğini de ilk insandan bu yana yaşanan tipik psişik etkileşimlerin oluşturduğu (korku, tehlike, üstün güce karşı verilen mücadele, cinsellik, doğum, ölüm, sevgi, vb.) yapıdır. Kolektif bilinçdışını oluşturan içerikler, nötrdür, hiçbir olumlu-olumsuz etkiye maruz kalmazlar ve ancak bilinçle temas ettiklerinde bir kuvvet kazanırlar. Bu özelliklerinden ötürü Jung kolektif bilinçdışını “objektif psişe” olarak da adlandırmıştır (3).

Jung mitlerin arketiplerin temsilcileri olduğunu söylemiştir (3). Dolayısıyla mitlerde ve mitsel öykülerde gördüğümüz karakterlerin ve olay örgülerinin her birinin bir arketipe tekabül ettiği söyleyebiliriz. Jung'a göre insanlık tarihi boyunca tüm dünyada farklı formlarda görünebilen arketipler, ancak bir deneyimle harekete geçirildiklerinde, yani tetiklendiklerinde, içlerinde buldukları kültür ya da başka diğer faktörlerden etkilenerek büründükleri elbiseyle görünüşe çıkarlar. Yoksa, tetiklenmeyen, harekete geçmeyen bir arketip algılanamaz. Her arketip aslında psişik bir niteliğin temsilcisidir ve arketiplerin harekete geçmesi demek, bilinçdışında potansiyel olarak bulunan psişik niteliklerin (irade, cesaret, üretkenlik) aktive olması demektir (3).

Jung'un tarif ettiği pek çok arketip olmuştur: Anne arketipi, baba arketipi, yeniden doğuş arketipi, gölge arketipi, aile arketipi gibi. Ayrıca Jung, her arketipin aydınlık yüz ve karanlık yüz olarak iki yüzü olduğunu ve bu iki yüzden biriyle görülebileceğini ifade etmiştir: örneğin anne arketipi “sevecen anne” (Hz. Meryem) olarak ortaya çıkabildiği gibi “korkunç anne” (Kali) olarak da görünüşe çıkabilir. Ayrıca yine her arketipin dişil ve eril psişede farklı görünüşleri ve işlevleri olabileceğini belirtmiştir: örneğin “tamamlayıcı ruh imgesi” kadında “Animus” ; erkekte ise “Anima” olarak görülür (3).

Jung kişinin bireyleşme sürecinde-bireyleşme sürecini kişinin psişik varoluşunun nihai temel ve kaynağı olan merkeze yani “Özben”e nüfus etmesi olarak tanımlar- yol tabelalarının ve kilometre taşlarının arketipsel semboller tarafından ortaya konduğunu öne sürmüştür (3). Arketiplerin psişik yaşam üzerinde belirleyici bir etkiye sahip olduklarını belirten Jung (3), mitlerdeki kahramanların olaylarla nasıl başa çıktıklarını görmenin insanlar üzerinde cesaret ve umudu artırıcı tesiri olduğunu ifade etmiş ve dinsel mitlerin, açlık, savaş, hastalık, ölüm gibi yaşantılarda, insanlara bir tür ruhsal terapi etkisi yaptığını söylemiştir (4).

Eski hekim-din adamları, arketipik imgeleri kullanarak yalnızlık çeken hastalarına, imgeler aracılığıyla, tüm insanlığın varoluşundan bu yana kendisinininkilerle benzer acılar yaşamış olduğunu anlatırlardı. Jung da, büyük bir acı, ruhsal bir sarsıntı geçiren bir insana, mitler ve mitsel öykülerdeki arketipal imgelerin ayna etkisi yaparak bireye kendi halini ve yaşamının hangi aşamasında bulunduğunu gösterdiğini ve bireyin bu imgelerin gösterdiklerini anlayabilirse büyük bir kazanç sağlayacağını ifade etmiştir (5). Mitsel öykülerin anlatımı ve analizi, günümüz modern psikolojisinde de psikolojik sağaltım için kullanılan yöntemlerden biri olarak rağbet görmektedir.

Psikoloji dünyasında arketip kavramının kullanımı Jung’a dayanır. Jung’un arketip kavramı hakkındaki görüşlerinden haberdar olmak, hem kendi hayatımızda yaşantıladığımız hem de sanat eserlerinde duyumsadığımız arketipal motifleri idrak edebilme ve yorumlayabilmekte bizlere yardımcı olabilir.

KAYNAKÇA

- 1- Budak, S. (2000). *Psikoloji Sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları
- 2- Jung, C.G. (2001). *Dört Arketip*. İstanbul: Metis Yayınları
- 3- Jacobi, J. (2002). *C. G. Jung Psikolojisi*. Mehmet Arap (çev.) İstanbul: İlhan Yayınevi
- 4- Jung, C. G. (2007). *İnsan ve Sembolleri*. Ali Nihat Babaoğlu (çev.) İstanbul: Okuyanüs Yayınevi
- 5- Jung, C. G. (2010). *İnsan Ruhuna Yöneliş*. Engin Büyükinâl (çev.) İstanbul: Say Yayınları

psikomitoloji.com